

Reactie naar aanleiding van :

Schriftelijke antwoorden van Ben Knapen, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, op mondelinge vragen van de vaste Kamercommissie voor Buitenlandse Zaken tijdens het AO op 17 november 2011 over landbouw in ontwikkelingslanden.

Algemene indruk

Gender is niet in het landbouwbeleid verankerd. Er lijkt geen gedegen analyse gemaakt te zijn van de specifieke problematiek van kleine boeren, waarvan vrouwen het merendeel uitmaken. De beleidsbrief, en de antwoorden op de vragen, zijn instrumentalistisch t.o.v. kleine boeren, en t.o.v. vrouwen in het bijzonder. Vrouwen worden “subsumed” onder kleine boeren. Het gaat er niet alleen om dat vrouwen in bestaande plannen betrokken worden, er moet ook veel meer dan tot nu toe gezocht worden naar hun specifieke behoeften, problemen en mogelijkheden, en hoe daarbij aan te sluiten.

De antwoorden van de Stas roepen veel nieuwe vragen op, zie hieronder *in blauw gemarkeerd*.

Specifieke observaties n.a.v. de antwoorden van de Stas op schriftelijke vragen

Vraag 1 (lid de Caluwé, VVD)

Hoe ziet de staatssecretaris het verdelingsvraagstuk, vooral geografisch, of logistiek, of lokaal?

De staatssecretaris heeft het over de kansen van kleine producenten maar noemt gender niet, terwijl dit een belangrijk aspect is van het verdelingsvraagstuk. Om een voorbeeld te noemen: In Guatemala hebben 8 % van de boeren 78% van het land in handen. Van het overige land is slechts 8% in handen van vrouwen (zie OXFAM rapport Land and Power, p. 9).

Vraag nav antwoord Stas: Kan de staatssecretaris uitleggen hoe gender verankerd is in zijn analyse van het verdelingsvraagstuk?

Het antwoord van de staatssecretaris geeft aan dat er veel aandacht is voor ontsluiting en logistiek, van belang voor het vermarkten van producten. In de praktijk blijkt dat er vooral in het verbeteren van lokale markten (die van groot belang zijn voor vrouwen en voor voedselzekerheid) veel bottle necks zitten, die door donoren vaak over het hoofd gezien worden omdat zij zich vooral richten op het versterken van toegang tot regionale en mondiale markten.

Het versterken van lokale markten is om meerdere redenen relevant: het draagt bij aan een vergroting van voedselsoevereiniteit (= zelfredzaamheid) op lokaal en nationaal niveau, en het heeft positieve milieu- en klimaateffecten (meer biodiversiteit en minder food miles).

Vraag: Welk belang hecht de staatssecretaris aan het versterken van lokale en regionale voedselsystemen, waarin vrouwen een belangrijke rol spelen?

Vraag 3 (lid El Fassed, GL)

Graag nadere specifieke uitwerking op het gebied van enerzijds kleine producenten en anderzijds vrouwen. Met daarbij in ieder geval:

Welke specifieke behoeften hebben vrouwen, wordt daar onderzoek naar gedaan, en hoe gaat de regering vrouwen betrekken in het ontwerp en de uitvoering van maatregelen die hen raken?

Dit is een belangrijke vraag. In de beantwoording valt het volgende op:

kleine boeren en boerinnen worden zoveel mogelijk *meegenomen*. Hieruit klinkt een *instrumentele benadering*: het beleid is in essentie op iets anders gericht en probeert kleine boeren (en boerinnen) daarin mee te nemen, *voor zover dat mogelijk is*. Hieruit klinkt niet bepaald een serieuze commitment naar kleine boeren en al helemaal niet naar vrouwen.

Uit beleidsdocumenten blijkt duidelijk dat kleine boeren en boerinnen van groot belang zijn voor het realiseren van mondiale voedselzekerheid en dat ze om een andere aanpak vragen dan middelgrote en grote boeren die meer en meer geïntegreerd raken in de mondiale economie. Het is dus niet zaak om hen *mee te nemen* in een beleid dat niet aansluit bij hun problematiek en logica, maar om beleid te formuleren dat hen serieus neemt.¹

Vraag: Heeft de staatssecretaris kennis genomen van de inhoud van het gezaghebbende IAASTD rapport, en van de brief van de U.N. rapporteur on the Right to Food over Agroecology and the Right to Food?

Tenzij specifiek gedefinieerd is dit begrip voor veel verschillende interpretaties vatbaar. 50 jaar ontwikkelingspraktijk heeft geleerd dat programma's die zich op commercialisering van landbouw richten doorgaans kleine boeren, en vooral vrouwen, links laten liggen, en meer dan eens negatief voor deze categorieën uitwerken. Van de intentie om kleine boeren "mee te nemen" komt vaak niets terecht omdat er in het design van projecten en programma's geen/onvoldoende rekening gehouden wordt met hun specifieke situatie.

---

¹ Zie bv: The World Bank (2008), World Development Report; Agriculture for Development; International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD) (2009), Agriculture at a Crossroads; Report submitted by: the Special Rapporteur on the Right to Food, Olivier De Schutter. Human Rights Council, Sixteenth Session. United Nations General Assembly, December 2010; OXFAM (2011) Who will feed the world? The production challenge; IFAD (2011) Rural Poverty Report; FAO/OECD Expert Meeting on Greening the Economy with Agriculture. Paris, 5 -7 September 2011, Synthesis Document.

Vraag: Welke definitie hanteert de staatssecretaris van kleine boeren en boerinnen? En is er een analyse gemaakt van de situaties van verschillende categorieën boeren en boerinnen, met name de categorie “asset poor small-scale farmers”?

Vraag: de staatssecretaris verwijst veelvuldig naar Agriterra en haar werk met kleine boerinnen. Wat is de gender expertise in Agriterra, en wat is de mate van participatie van vrouwen in de boerenorganisaties die Agriterra ondersteunt? Over welke categorie kleine boeren gaat het hier?

Vraag 5 (lid El Fassed, GL)

Gaat de regering inzetten op training en kennisoverdracht specifiek gericht op vrouwen en participatie in beslissingsorganen en coöperaties?

In zijn antwoord geeft Stas aan dat de regering zal toezien op voldoende *percentages* vrouwen die deelnemen aan deze programma's, tenminste 30%. Dit is een goed voornemen.

Maar: vrouwen zijn vaker ongeletterd en hebben minder toegang tot informatie dan mannen; zij kunnen zich niet vrijmaken wanneer mannen dat wel kunnen; reizen kan voor hen problematisch zijn; zij hebben andere training needs. Veel landbouw instituties (onderzoek, voorlichting, onderwijs) zijn mannenbolwerken met een inherente gender bias. Het lijkt ons dat ook hier het “meenemen” van vrouwen absoluut onvoldoende is om dit beleid te kunnen kwalificeren als gender mainstreaming.

Vraag: Hoe gaat de regering erop toezien dat niet alleen percentages gehaald worden maar dat er ook in kwalitatieve zin aandacht besteed wordt aan de positie van vrouwen?

Vraag: Zijn de Ambassades in de OS partnerlanden toegerust met gender expertise om gedegen ex ante gender assessments, monitoring en evaluatie van de MJSP's te begeleiden?

Vraag 7 (lid El Fassed, GL)

Welke criteria hanteert de regering om te zorgen dat het Nederlandse bedrijfsleven daadwerkelijk bijdraagt aan een verbeterd ondernemingsklimaat voor kleine boeren in OS landen en meer voedselzekerheid en hoe gaat de regering erop toezien dat dit gebeurt?

Het antwoord van Stas op deze vraag blijft vaag. Het is niet duidelijk welke keuzes er gemaakt worden om ervoor te zorgen dat ondernemings klimaat voor kleine boeren/innen (en niet alleen voor grote producenten en NL bedrijfsleven) verbetert.

De link verbeterd ondernemingsklimaat – verbeterde voedselzekerheid is indirect en niet eenduidig. Een verbeterd ondernemingsklimaat leidt niet automatisch tot een verbeterde voedingssituatie van kwetsbare categorieën: kleine boeren en landlozen, pastoralisten, vrouwen en kinderen en ouderen (NB: vergrijzing platteland tgv exodus jongeren).

Uit recente beleidsrapporten (o.a. blijkt dat een verbeterd ondernemings klimaat begint bij verbeterde lokale (voedsel)markten.

Vraag: De Stas refereert naar impact criteria gericht op kleine boeren en duurzaamheid, decent work en MVO. Wat zijn die criteria?

Vraag: Hoe gaat de regering monitoren dat een verbeterd ondernemersklimaat positief bijdraagt aan verbetering voedingssituatie van kwetsbare categorieën, waaronder kleine boeren en pastoralisten - ihb vrouwen en kinderen?

Vraag: Gaat de regering speciale aandacht besteden aan de verbetering van het functioneren van lokale markten?

Vraag 11 (leden Wiegman-van Meppelen Scheppink, CU en Hachchi, D66)

Hoe ziet de regering de relatie tussen voedselzekerheid en klimaatverandering?

Onderzoek toont aan dat vrouwen veelal zwaarder en directer getroffen worden door klimaatsverandering dan mannen (zie o.a. eerdergenoemde rapporten). Als primaire producenten van voedsel voor eigen consumptie en primair verantwoordelijken voor voedselvoorziening vangen zij de hardste klappen op. Daarnaast hebben vrouwen belangrijke landbouwpraktijkennis die van groot belang is voor climate smart agriculture, bijvoorbeeld over droogte resistente variëteiten en methoden om water retentie van de bodem te vergroten (zie o.a. the Broker Blog van de Climate Smart Agriculture conferentie 2010).

Vraag: In hoeverre geeft de regering zich rekenschap van de gender dimensie van de link tussen voedselzekerheid en klimaatsverandering? Tijdens de klimaatsconferentie zijn hierover specifieke aanbevelingen gedaan; zijn deze opgevolgd?

Vanuit de mondiale civil society is er veel kritiek geweest op het ontbreken van de “small farmers’ voice” (inclusief die van vrouwen en ook pastoralisten) in deze conferentie (zie o.a. the Broker Conference Blog 2010). De legitimiteit van de uitgestippelde roadmap werd ter discussie gesteld omdat belangrijke stakeholder categorieën (waaronder vrouwen) ontbraken. Het rapport van de rapporteur on the Right to Food verwijst naar een aantal organisaties van kleine boeren die veel te melden hebben over climate smart agriculture. Het zou verstandig zijn de door hem genoemde organisaties en netwerken te betrekken in de komende conferentie.

Vraag: Gaat de Stas erop toezien dat organisaties van kleine boeren en boerinnen uit het Zuiden zoals genoemd door de U.N. rapporteur on the Right to Food actief kunnen deelnemen aan het verder vormgeven en invullen van de roadmap op de conferentie in Vietnam? ²

---

² Zie Olivier de Schutter (ibid.) p.32, paragraph 1